

GAUSA

Partida de Gausa. En primer pla la Marjal dels Moros. Foto: VICENTE ORTÍN

La partida de Gausa la conformen les terres del nostre terme al Sud del riu Palància. Per delimitar-la partirem del terme de Petrés que toca el riu Palància, seguirem riu avall fins al pont de Pedra de la carretera de València-Barcelona. Seguirem aquesta carretera en direcció València fins arribar a la séquia de la Torre, junt al motor de Polo, i seguint el curs de la sèquia fins la carretera Puçol-les Valls. Una vegada creuada la carretera, pren el nom de sèquia de Marco fins la gola de Colomer. Per vora mar buscarem el terme de Puçol i el vorejarem cap a l'oest. En trobar el límit del terme del Puig el vorejarem també fins trobar els de Nàquera i el d'Albalat dels Tarongers, el seguirem, continuarem pel de Gilet i després pel de Petrés fins trobar de bell nou el punt de partida en el riu Palància. Aquesta superfície conté 11.268 fanecades de regadiu. Cal dir que l'espai que ocupa el nucli urbà de Sagunt Ciutat pertany des d'antic a la partida de la Vila, encara que, a efectes oficials, siga un polígon de Gausa.

En la partida de Gausa es concentren el major nombre de quilòmetres de carreteres des d'antic. Començà fent-se la cruïlla de les carreteres València-Barcelona, que abans es trobava dins del nucli urbà, més tard es construí l'autopista A-7, després la nova carretera Puçol-IV Planta-Port, seguidament el desdoblament de la carretera Sagunt-Burgos fins Gilet, en acabant la de Sagunt Ciutat a Port de Sagunt d'embarcament eixint de la cruïlla de la N-234 Sagunt-Burgos i, finalment, l'arranc

de la carretera de circumval·lació a València, *by-pass*, a més a més de l'estació de RENFE i les línies de ferrocarril.

A Gausa esdevingueren fets històrics importants: l'assentament de les tropes d'Anníbal a l'oest de la muntanya del Castell i la proclamació d'Alfons XII com a rei d'Espanya pel general Martínez Campos a la vall de les Oliveres, en les Alquerietes, cruïlla N-234 i N-340. Un lloc de certa importància d'aquesta partida fou el Camp d'Aviació. Es trobava a vora mar, es construí en 1937 i estigué en ús durant la Guerra Civil.

També cal assenyalar que en la partida de Gausa, al voltant dels anys 50, en Vicente Ramon i el seu soci començaren la primera transformació agrícola de terres de secà en reg important. Més tard, aquesta transformació la va comprar i ampliar en Pere Monsonís. Actualment, la finca és propietat de la fàbrica de ceràmica Lladró, que continua ampliant-la i es coneix com el Racó de Gausa.

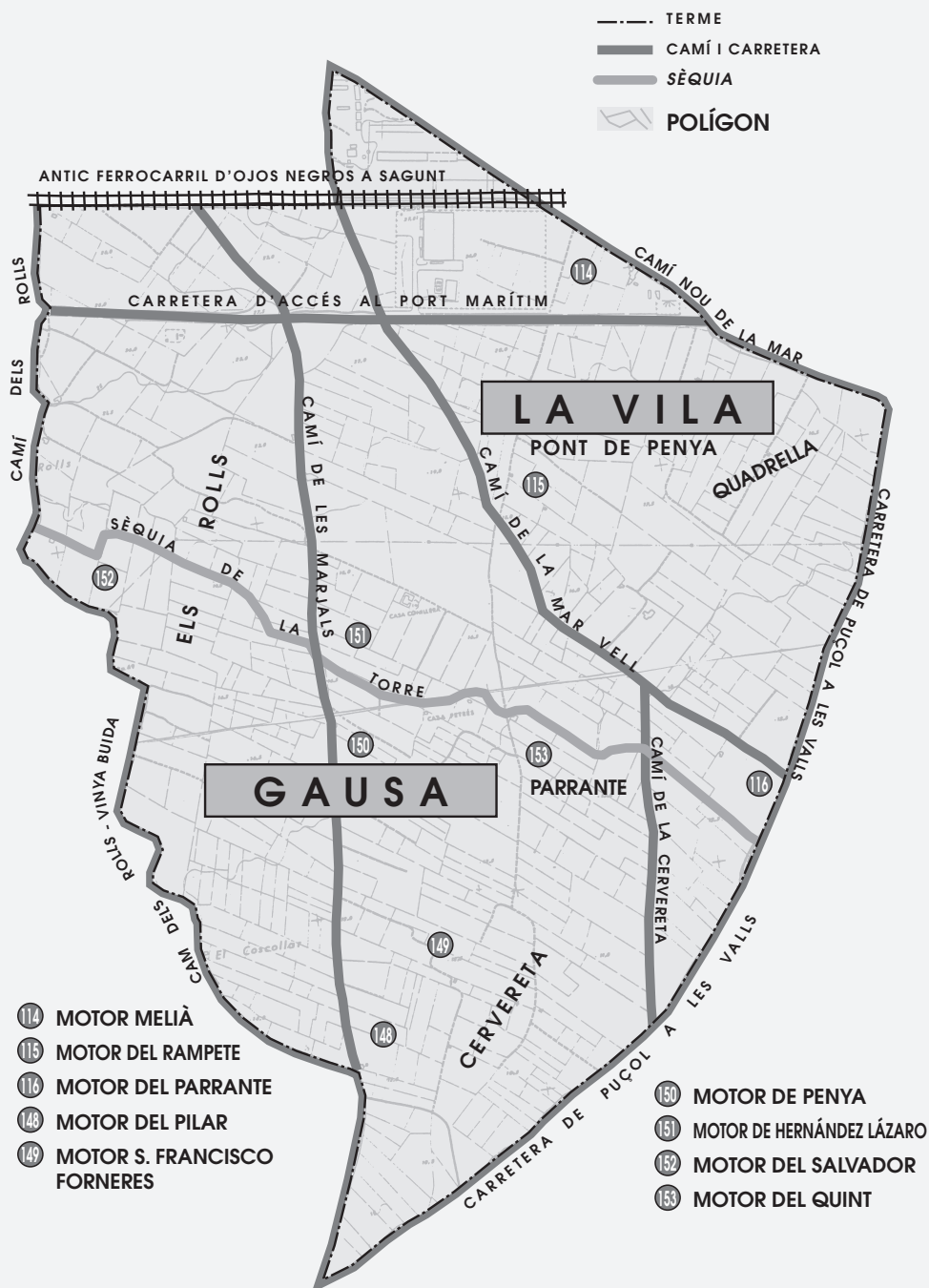
En l'aspecte industrial, dins de Gausa s'ubicava el projecte de la IV Planta, que com hem dit no es portà a efecte.

L'edifici més emblemàtic d'aquesta partida és el Cementeri Municipal de Sagunt Ciutat, construït en 1806, que substituï els fossars de Loreto (Llotgeta) i del Raval del Salvador. Deixem constància de la frase feta: fer cap a Gausa, en la que els saguntins volem dir que tots morirem i serem soterrats al cementeri.

El 14 del passat gener, es donà a conèixer lo que serà Parc Sagunt.

Dossier facilitat a la premsa per la Generalitat Valenciana el passat 14 de gener de 2002

Camí dels Rolls-Vinya Buida. Foto: HIGUERAS

Començarem el recorregut des d'on parteixen els camins de la Mar Vell i de la Mar Nou, camí aquest últim que es troba tallat pel polígon Sepes. Pel camí Vell de la Mar baixarem fins trobar la carretera vella de Puçol-les Valls. Per aquesta carretera girarem a la dreta cap a Puçol fins trobar el camí de les Marjals. El seguirem i pujarem fins trobar la cruïlla del camí dels Rolls, pel qual continuarem amunt fins trobar la línia de ferrocarril d'Ojos Negros. Baixarem per la via i quan ens trobem el camí Vell de la Mar, pujarem fins al camí Nou, encreuament dels dos camins de la Mar del qual hem partit. L'espai comprés en aquest recorregut conformen les subpartides del Rolls, Pont de Penya, Cervereta, Quadrella, Parrante i Quint.

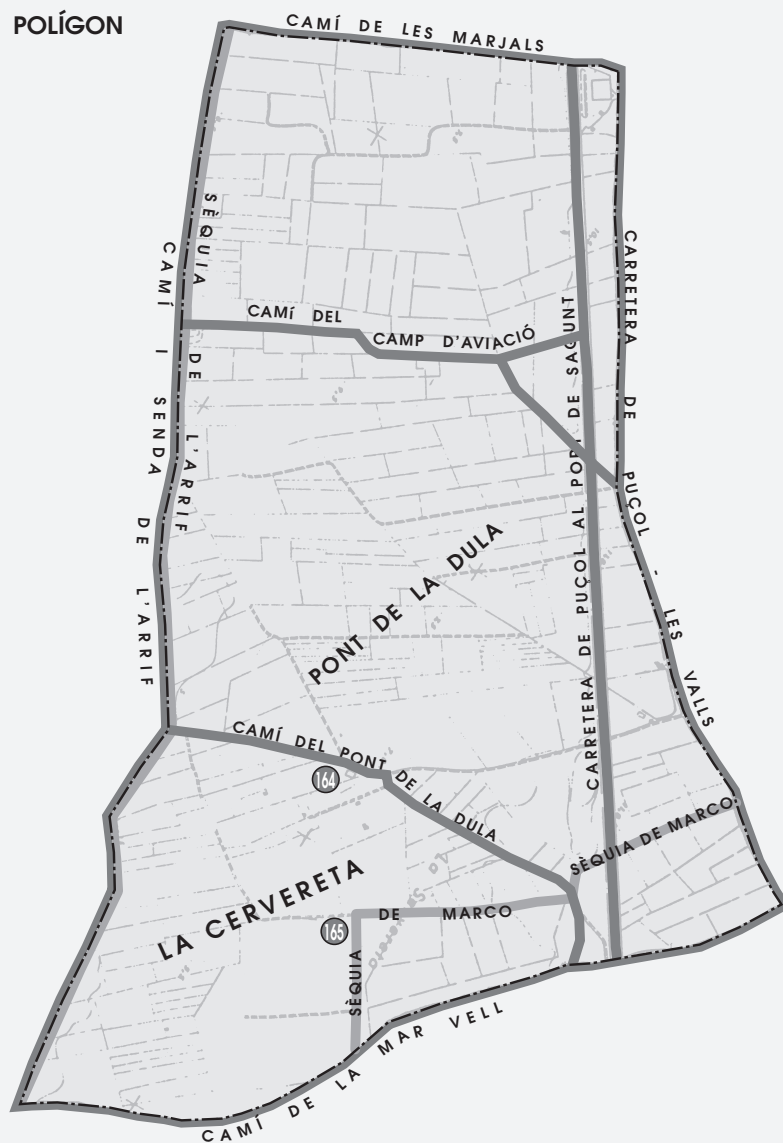
L'espai descrit està ocupat per parcel·les totalment planes on els tarongers són el cultiu majoritari. Es reguen amb l'aigua de torn i també per la dels

pous dels motors de Lázaro, Pedro Penya, Salvador, Quint, Melià, Rampete, San Francisco/Forneres, el Pilar i el Parrante. Els camins més importants són els de les Marjals, el Vell de la Mar i Cervereta.

La transformació més notòria de la zona ha estat la construcció de la carretera que va des de l'encreuament de les carreteres nacionals 340 i 234 fins al port marítim d'embarcament.

Amb tot, compta encara amb fanecades de reg, les quals estan registrades al Cadastre com els polígons 92, 96, 97 i 98. Com volíem donar a entendre en la capçalera de la fitxa, aquesta zona compta amb terres que formen part tant de la Vila com de Gausa, les terres incloses en els polígons 96 i 98 del Cadastre. Segons fonts consultades, la línia divisòria de les dues partides la dóna el braç de la sèquia de la Torre que transcorre pels polígons esmentats.

- TERME
- CAMÍ I CARRETERA
- SÈQUIA
- ▭ POLÍGON

- 164 MOTOR DE BURGOS
- 165 MOTOR TENA/XURROS

Situats a l'encreuament de la carretera Puçol-les Valls amb el camí de la Mar Vell, baixarem per aquest últim per tal de trobar el camí i senda de l'Arrif. Ja en el camí de l'Arrif, girarem a la dreta fins trobar el camí de les Marjals. Seguint el camí de les Marjals, tornarem a tornar a la dreta i farem cap de bell nou a la carretera Puçol-les Valls i la seguirem fins arribar al punt de partida. Les terres inscrites són conegudes com les subpartides de la Cervereta i Pont de la Dula.

La major part de les parcel·les que componen la zona van ser expropiades per a la construcció de la IV Planta. De fet, avui només hi ha constància per al reg de 153 fanecades, però si l'aigua és necessària es compta amb el suport del motor de Burgos, Tena/Xurros.

Els camins que trobem són el de la Cervereta, el del Pont de la Dula, el camí-senda de l'Arrif i el de Pollancar. El conjunt de camins i horts es troben en

Última sènia del terme. Prop del Grau Vell.
Foto: EVA VELA/MARC FERRI

un estat deplorable per l'abandó que comportà l'expropiació.

Segons ens han informat, el nom de Pont de la Dula va nàixer perquè antigament els animals que anaven a pasturar ho feien a la dula, és a dir, al seu aire, i per tal de salvar els desnivells, els nostres avantpassats van construir un pont.

Una altra curiositat d'aquesta zona fa referència a la sèquia de l'Arrif, que a través de Puçol empalma amb la sèquia de Montcada, que de vell antuvi era de terra i es féu de formigó sent Cirilo Cánovas ministre d'agricultura. Es dona la circumstància que el distingit polític era propietari de l'alqueria de San Marcos, més antigament coneguda pel mas de la Galmesa.

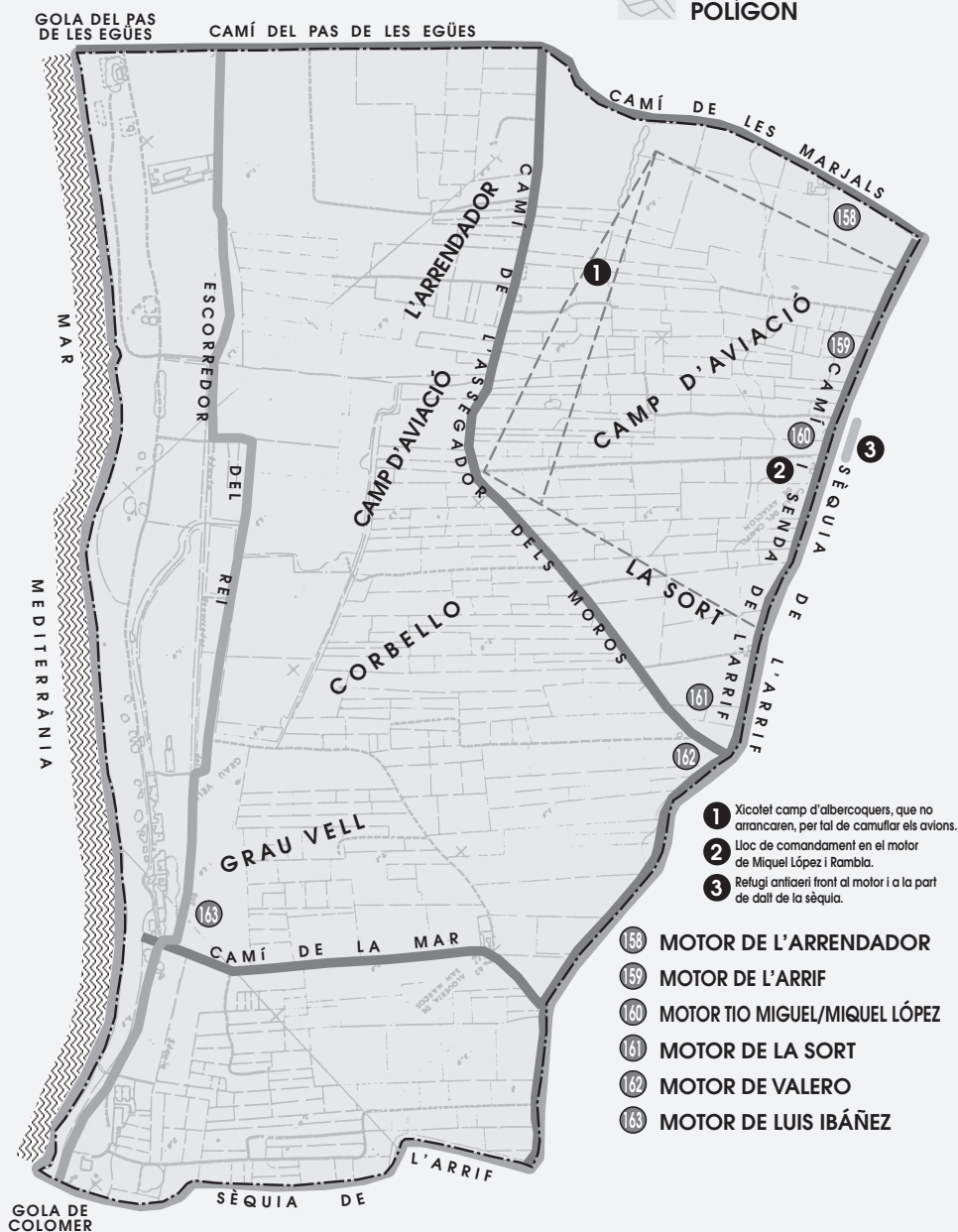
Les terres comentades són registrades al Cadastre en els polígons 75, 93 i 94.

Alqueria de Marco. Coneguda com de San Marcos, i antigament com Mas de la Galmesa. Foto: EVA VELA/MARC FERRI

TOTS AQUESTS POLÍGONS
FOREN EXPROPIATS PER LA IV PLANTA

- TERME
 — CAMÍ I CARRETERA
 — SÈQUIA I MAR
 POLÍGON

Alqueria de l'Arrendador. Foto: EVA VELA/MARC FERRI

Començarem el recorregut prop de la mar, on els dos camins de la Mar es tornen a juntar. Recordem que a l'eixida de Sagunt comencen els dos i cada un va per llocs diferents. Ho fan exactament quan es creuen amb la senda-camí de l'Arrif. Continuen cap a la mar fins trobar el Grau Vell i, després, buscarem la gola de Colomer. Per vora mar en direcció Puçol trobarem la gola del Pas de les Egües. Girarem a la dreta cap amunt fins trobar la senda-camí de l'Arrif. De nou per la dreta i seguint la senda farem cap al principi del recorregut, a l'encreuament dels dos camins de la Mar. Aquestes comprenen les subpartides de l'Arrendador, Camp d'Aviació, Grau Vell, Corbelló i la Sort.

Les parcel·les que composen la zona foren expropiades per a la construcció de la IV Planta, encara que actualment algunes de les parcel·les es van recuperant per al cultiu de melons i altres verdures. La situació dels llauradors que volen treballar aquestes terres no acaba d'aclarir-se, les lleis i les persones tracten de donar eixida a una esperança que mai no arribà.

Els motors que assistien les terres eren: Valero, Sort, l'Arrif, Miguel López/Tio Miguel, Luis Ibáñez i l'Arrendador i els camins més importants que s'hi troben en males condicions per les raons esmentades són: el de l'Assegador dels Moros, Pont de la Dula i Pas de les Egües. Les terres d'aquesta zona, majoritàriament de marjal, moren prop la sèquia del Rei, com escorredor de la resta de sèquies.

Respecte de la història cal dir que a vora mar trobem un xicotet barri de cases habitades temporal o permanentment. La majoria de les construccions en ús són relativament modernes, però el Grau Vell de Sagunt té una antiguitat de més de 2500 anys, per tant ens trobem davant un escenari que ha estat punt de destí i de partida dels productes consumits o

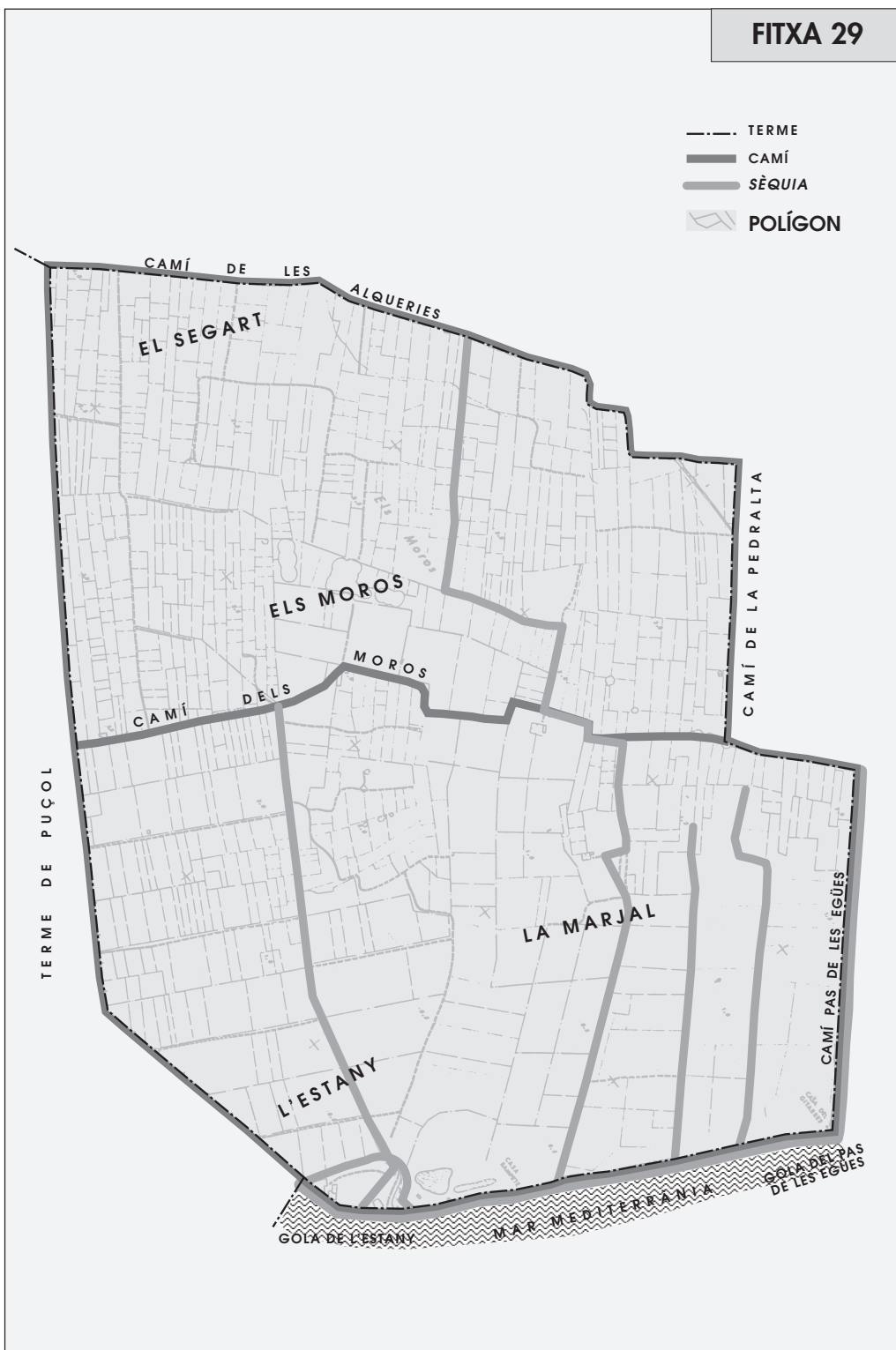
produïts pels nostres avantpassats. Cal dir que els actuals habitants del Grau Vell s'enfrontaren a les pretensions de l'empresa que volia expropiar-los les terres i habitatges. Fou al Grau Vell on arribà el predicador Onofre Salt amb la imatge de la Verge del Bon Succés en 1624 i que donà al convent de les servites de Sagunt, fet que la tradició conta com un fet miraculós a partir de 1763: els mariners veieren la imatge surant sobre les aigües i, en avisar les autoritats, només es deixà agafar pel confessor de les monges com indicant-los que era al seu convent on volia residir. És per això que la Verge del Bon Succés és la patrona del Grau Vell.

Ben prop del Grau Vell es trobava el Camp d'Aviació, exactament en la subpartida de Corbelló, en els polígons 77 i 78 (del P-78 només ocupava una mínima part). Es va construir en l'any 1937 i era de terra batuda. Ací aterraven xicotets avions de guerra, biplaces, coneguts per "mosca", que eren pilotats per aviadors russos i espanyols. El camp media 1200 metres de llarg per 400 d'ample. La capçalera de la pista es trobava en l'alqueria de l'Arrendador i acabava en la finca la Sort de la família Villar-Casanova, que es situa ja en el camí del Pont de la Dula, també conegut com camí del motor de Valero. L'amplada anava des de la sèquia de l'Arrif fins al camí de l'Assegador.

Plànol del Camp d'Aviació:

1. Camp d'albercoquers que servia per camuflar els avions.
2. Lloc de comandament. Era el motor de Miguel López i Rambla.
3. Refugi antiaeri front al motor i a la part de dalt de la sèquia.

Aquesta zona, al Cadastre es troba registrada com a polígons 36, 37, 76 i 77.

Mirant a ponent i tenint la mar a l'esquerra, des de la gola del Pas de les Egües pujarem pel camí d'aquest mateix nom fins trobar el camí de l'Assegador del Moros. Girarem a l'esquerra i quan arribem al camí de Pedralta hi pujarem fins trobar el camí de les Alqueries, pel qual i, girant a l'esquerra, traurem cap al terme de Puçol. Novament a l'esquerra i cap avall, seguint els límits del terme, farem cap una altra volta a la mar i per vora mar acabarem el recorregut a la gola del Pas de les Egües. Les terres inscrites en aquest recorregut contenen les subpartides de l'Estany, els Moros, la Marjal i el Segart.

Només es comptabilitzen 181,25 fanecades de reg i la resta, 12.770 fanecades (10'61 km²), són terres expropiades per la IV Planta. Cal assenyalar que la major part dels propietaris de les parcel·les són de Puçol. Les terres cultivables es destinen a la taronja i altres fruites, així com productes propis de la marjal. Els camins més importants d'aquesta partida són el de Pedralta i l'Assegador dels Moros.

Fem constar que en la present dècada s'està prestant molta atenció a la marjal, fet que aplaudim, però demanem que es respecte la toponímia, ja que en alguns document apareix com marjal del Moro, quan la subpartida sempre ha estat anomenada dels Moros.

Respecte del topònim dels Moros, contenen els vells que en aquesta contrada tenien els moros soterranis que utilitzaven per amagar-se i escapar dels seus perseguidors.

La zona tractada apareix al Cadastre als polígons 38 i 39.

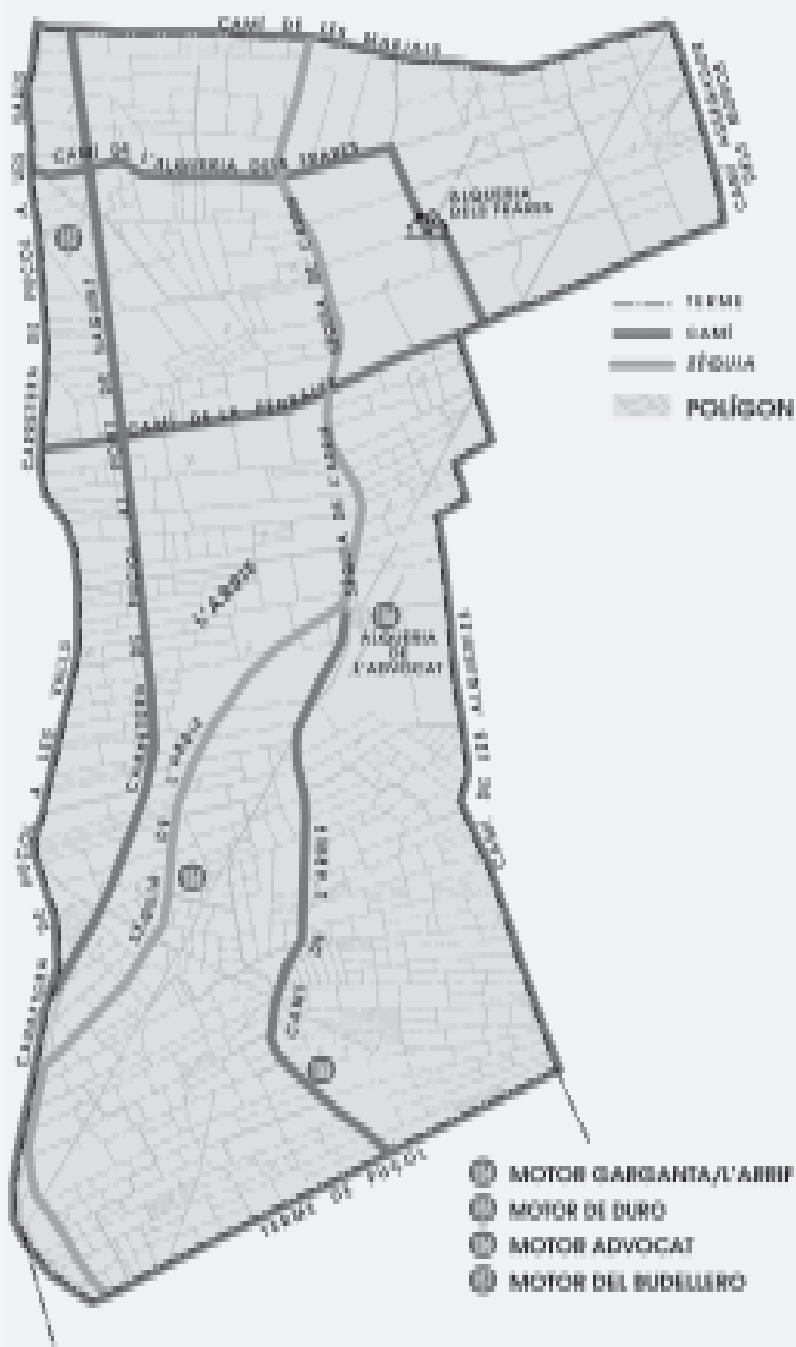
Vista aèria de la Marjal dels Moros.
Foto cedida per la Conselleria de Medi Ambient

Marjal dels Moros. Flora. Foto: A.E. AGRÓ

Marjal dels Moros. Fauna. Cames llargues. Foto: A.E. AGRÓ

Alqueria dels Frares.

Foto: EVA VELA/MARC FERRI

Partirem del límit del terme de Puçol per la carretera Puçol-les Valls, la seguirem i, en arribar a l'encreuament del camí de les Marjals, girarem a la dreta i baixarem cap a la mar fins trobar el camí Assegador dels Moros. Per aquest camí girarem de nou cap a la dreta fins trobar el camí de Pedralta. Cap amunt trobarem un encreuament que, girant cap a l'esquerra, ens portarà al terme de Puçol pel camí de les Alqueries. Per tot el límit del terme de Puçol pujarem amunt fins trobar una altra vegada la carretera Puçol-les Valls. Les terres encerclades són conegudes com les subpartides de l'Arrif i dels Frares.

Consta de 1.290 fanecades de reg que tenen el suport d'aigua dels motors de Garganta/L'Arrif-Advocat, Duro i Budellero. Els llauradors d'aquestes

terres tenen plantats tarongerars, fruiters diversos i cultius de marjal. Els camins més importants que travessen les parcel·les són el Pedralta, el de l'Alqueria dels Frares i el camí-senda de l'Arrif.

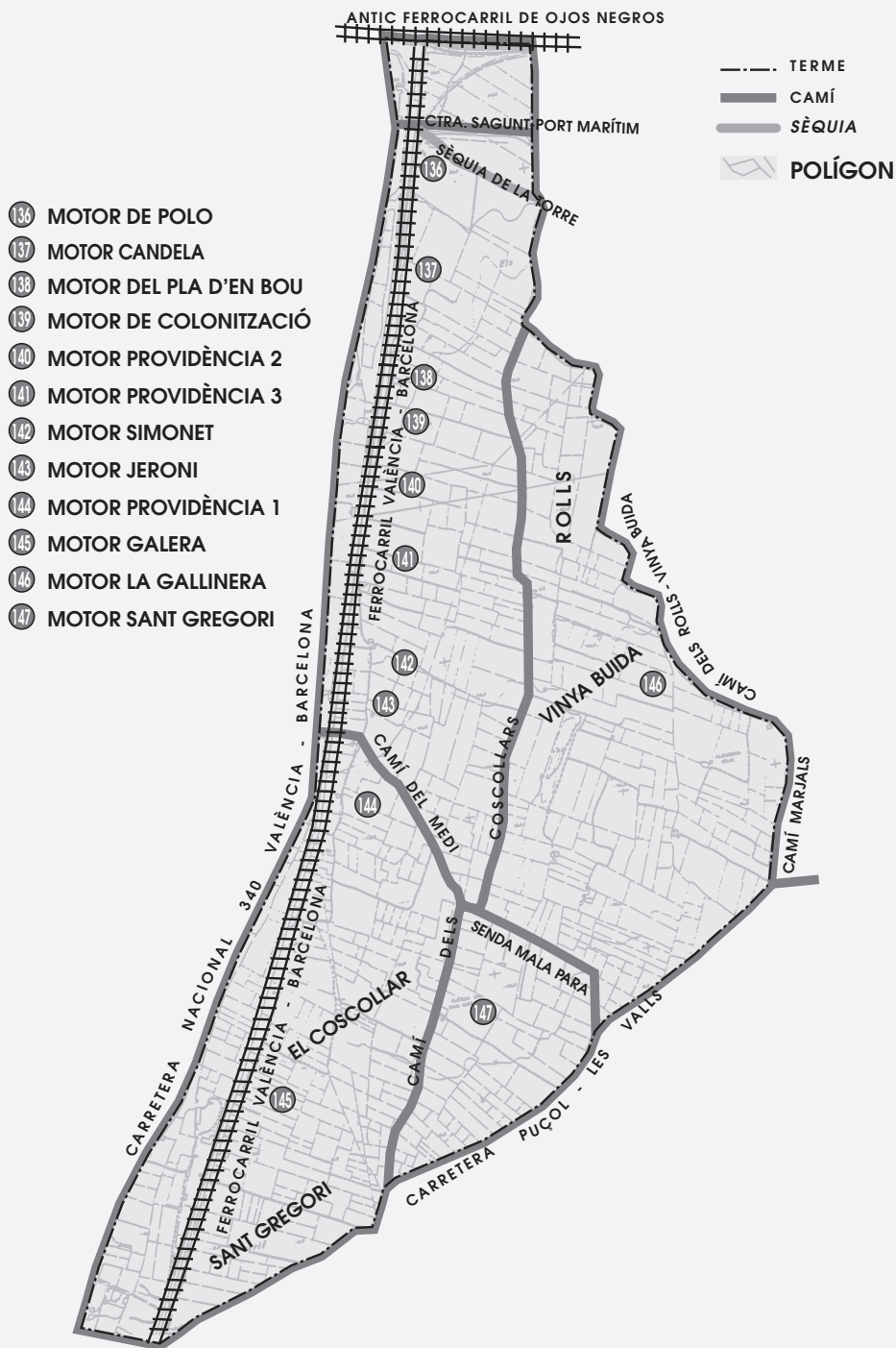
Sobre la zona cal dir que la sèquia de l'Arrif està dissenyada i preparada per portar aigua de la sèquia de Montcada, sembla però que les persones no s'han entés mai per portar endavant aquest projecte; la parcel·la més important és la coneguda com l'Alqueria de l'Advocat, a més de l'Alqueria dels Frares que a hores d'ara està habilitada com centre d'educació ambiental de la Conselleria de Medi Ambient.

La zona està inscrita al Cadastre en els polígons 40 i 78.

Alqueria de l'Advocat.

Foto: EVA VELA/MARC FERRI

Vista des de la
gasolinera de Ripoll.
A poca distància del
surtidor de l'esquerra
es trobava l'Olivera
Espardenyera.

Foto: RIPOLL

Prop de la ciutat, exactament a l'encreuament del camí dels Rolls amb el ferrocarril d'Ojos Negros, començarem aquest recorregut. Per tot el camí esmentat baixarem cap a la mar i ens trobarem la carretera Puçol-les Valls. Ens desviarem del camí dels Rolls quan es creua el camí dels Frares. Una vegada a l'esmentada carretera, seguirem en direcció a Puçol fins trobar el límit del terme. Girarem a la dreta i seguirem per la carretera que uneix el camí esmentat amb la carretera N-340. Tornarem a desviar-nos a la dreta i per vora carretera seguirem cap a Sagunt fins trobar el pont de la via d'Ojos Negros. Per vora via baixarem buscant de nou el camí dels Rolls.

Hem fet una volta per terres que ocupen 3660,5 fanecades de regadiu, les quals disposen del reforç per al reg dels motors de Polo, Candela, Pla d'En Bou, Colonització, Galera, Providencia, 1, 2 i 3 Simonet, Jeroni, Gallinera i Sant Gregori.

És molt curiós que, llevat del motor de Gallinera, els altres set estan tots quasi en línia recta a la part baixa del ferrocarril, a pocs centenars de metres els uns dels altres.

Aquestes terres són conegudes com les subpartides del Coscollar, Rolls, la Vinya Buida i Sant Gregori.

El camí dels Coscollars és el més important dels que recorren aquestes parcel·les dedicades totalment al cultiu dels tarongers. Un altre de menys importància és el Camí Enmig. Una senda coneguda

com la de la Mala Parada, uneix els camins dels Rolls i dels Coscollars.

Encara que estem a la partida de Gausa, cal dir que les terres que hi ha des de les vies del ferrocarril d'Ojos Negros fins on es creua el braç de la sèquia de la Torre pertanyen a la Vila.

Vora carretera i prop de l'encreuament de la carretera Sagunt-Burgos hi va haver fins als anys 30, una olivera coneguda en tota la comarca com l'Olivera Espardenyera. Aquest nom li ho va donar el fet que un espardenyer feia i venia, allí mateix, espardenyes a tots aquells que viatjaven per la N-340. El tronc de l'olivera era tant gran que aquest home tenia al seu interior el taller de fer espardenyes. Les persones consultades ens han dit que l'olivera estava ubicada exactament on avui es troba el surtidor de gasolina Ripoll.

Sense deixar aquesta zona i al voltant d'aquesta gasolinera, es troba l'antiga estació del Coscollar. A la nostra ciutat les dues estacions que hi havien fins als 80, eren de companyies diferents, la d'Aragó i la del Nord. Quan les dues línies de ferrocarril passaren a propietat de RENFE es va construir l'estació del Coscollar en un lloc on les dues vies estaven paral·leles, d'aquesta manera, amb un canvi d'agulles es posaven en contacte dues estacions. Quan es va tancar l'estació d'Aragó, per motius obvis, també es va clausurar la del Coscollar.

Al Cadastre trobarem aquestes terres als polígons 79, 80 i 95.

- 124 MOTOR DE VILLAR
- 125 MOTOR ALQUERIA DE GAUSA
- 126 MOTOR PARTIDORS
- 128 MOTOR FAUSTO
- 130 MOTOR 1er PENOSO - 2
- 132 MOTOR GRANJA PALLARÉS
- 133 MOTOR S.A.T. GAUSA
- 134 MOTOR DEL PICAIO
- 135 MOTOR DELS ARENALS

De nou comencem el recorregut des del pont de la via d'Ojos Negros a la carretera N-340. Ara ho farem via amunt fins trobar el camí de Lliria, pel qual anirem fins al terme de Puçol. Una vegada arribem al límit, girarem a l'esquerra en direcció a Sagunt, acabarem el recorregut quan arribem al pont de la via d'Ojos Negros, que fou construït a principis de segle per la Companyia Minera Sierra Menera.

Les 3099,75 fanecades de pantà més 1.211 de motor que tenim a aquestes terres estan totalment dedicades al cultiu del taronger. Compten amb els pous de reg de Villar, Alqueria de Gausa, de Pallarés, Picaio, Arenals, Fausto, Partidors (1.er Penoso - nº 2) (S.A.T Gausa).

Les seues subpartides es coneixen com les dels Partidors, el Monument, Alqueria de Gausa, el Salsero, Granja Pallarés, Arenals i les Lloses. El barranc més significatiu és el dels Arenals i els camins més importants són els de Gausa i el de les Lloses.

La subpartida del Monument déu el nom al monument que es va construir l'any 29 perquè en aquest racó del terme l'any 1874 el General Martínez Campos al front dels seus soldats va proclamar rei d'Espanya Alfons XII, monumet que fou dinamitat durant la II República. El lloc exacte on s'alçava és l'encreuament de la carretera Sagunt-Burgos amb la N-340. Els Saguntins podem contemplar encara un dels detalls del monument en qüestió, com són els caps dels dos lleons que hi ha a la Glorieta o plaça Cronista Chabret.

En un altre racó d'aquesta partida trobem el motor de Villar, el qual es construí abans de l'any 1936 i es va fer, com el de Botifarra, a colps de pic i pala. Destaquem també que en aquest motor existeix un taulell de manisetes amb la fotografia del matrimoni propietari Villar-Baquero. Al punt més al nord-oest d'aquestes terres tenim un lloc conegut com els Partidors. El nom li ve per ser un partidor de braços de sèquia dels més importants que tenim al terme.

A la dècada del anys 70 una gran obra d'enginyeria va transformar part d'aquestes parcel·les: l'autopista A-7 Alacant-Tarragona. A finals dels anys 80, també va canviar la fisonomia de l'entorn amb la construcció de la carretera de circumval·lació de València (coneguda amb el nom anglés de by-pass) amb la N-340. Cal assenyalar que el punt on avui està ubicada l'estació coneguda com peatge de Puçol, pertany al nostre terme.

Alqueria de Gausa. Foto: EVA VELA/MARC FERRI

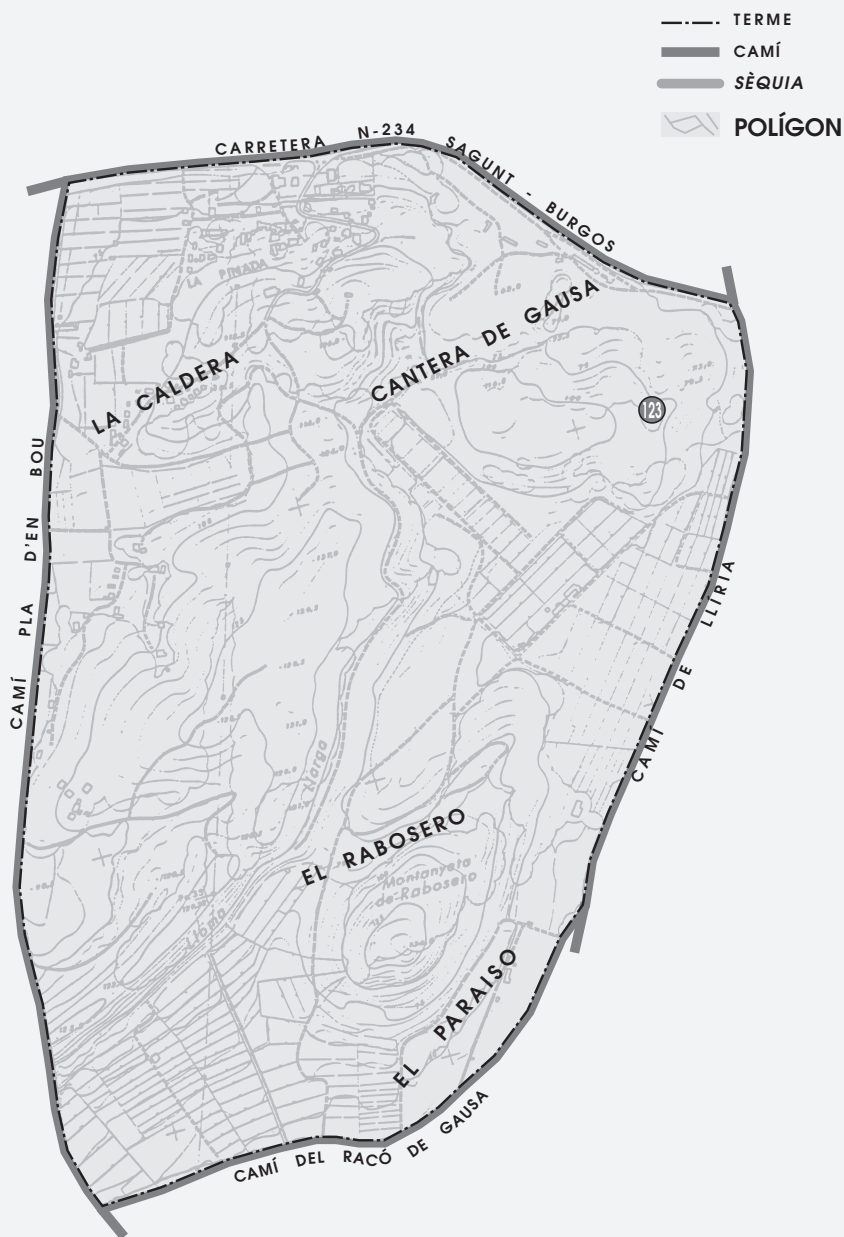

Històric garrofer. Baix la seua ombra fou proclamat rei d'Espanya Don Alfonso XII. Foto: SANTIAGO BRU I VIDAL

Granja Pallarés. Foto: EVA VELA/MARC FERRI

Aquestes terres es troben al polígon 41 del Cadastre.

123 MOTOR DE SANT JAUME

Pedrera de Gausa. Lloma llarga. Octubre 1989. Foto: A.E. AGRÓ

Prenent com a referència el punt dels Partidors, seguirem pel camí de Lliria cap a Puçol i quan arribem al camí del Racó de Gausa seguirem per aquest fins eixir al camí del Pla d'En Bou, en el qual girarem a la dreta i buscarem la carretera N-234 Sagunt-Burgos. Baixarem per aquesta carretera fins trobar de nou els Partidors. Així circumscriurem les subpartides de Cantera de Gausa, el Rabossero, el Pardalot, la Caldera i el pla d'En Bou. Són terres que contenen les muntanyetes del Pardalot, Rabossero i Pinada amb alçades de poc més de cent metres. En aquesta zona trobem terres de reg, pineda i terra de secà. El Sindicat de Regs no ens ha pogut donar una informació exacta de les fanecades de reg, ja que no són terres que es reguen amb aigües del pantà del Regajo. En elles hi ha els motors de Sant Jaume i altres de propietat particular. En ser una zona de parcel·les

arrancades pràcticament a la muntanya, els camins acaben quasi bé tots en propietats particulars.

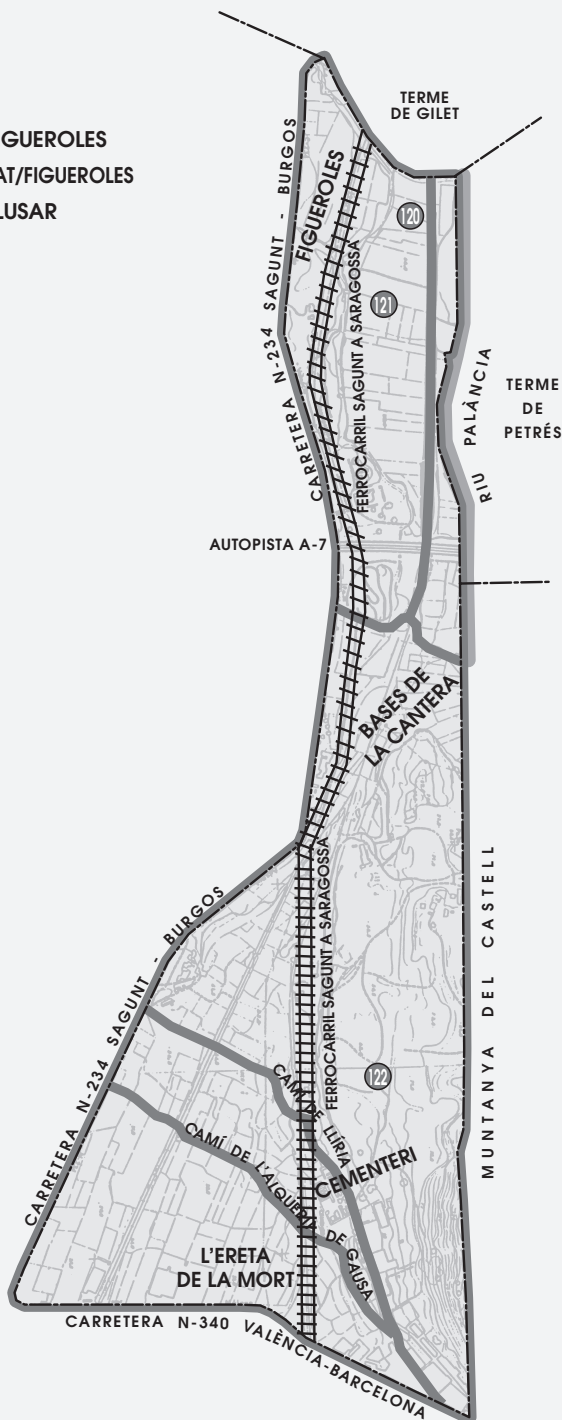
El nom de Cantera procedeix de l'explotació de pedra d'aquesta muntanya que féu la Companyia Menera de Sierra Menera en els anys 20 per construir el port d'embarcament. En l'actualitat, la pedrera es troba abandonada i hi fan les pràctiques de tir forces armades com la policia i la guàrdia civil, així com també els clubs de tir.

La construcció més notable de la zona és la casa de l'Advocat, d'estructura i traces medievals. A la zona es troba la denominada Caldera, nom que es creà en haver una caldera on es portaven els animals morts i se'ls extreia el greix per fer sabó.

Al Cadastre aquestes terres estan registrades com polígon 81.

- 120 MOTOR DE FIGUEROLES
- 121 MOTOR DE BLAT/FIGUEROLES
- 122 MOTOR DE LLUSAR

- TERME
- CAMÍ
- RIU
- POLÍGON

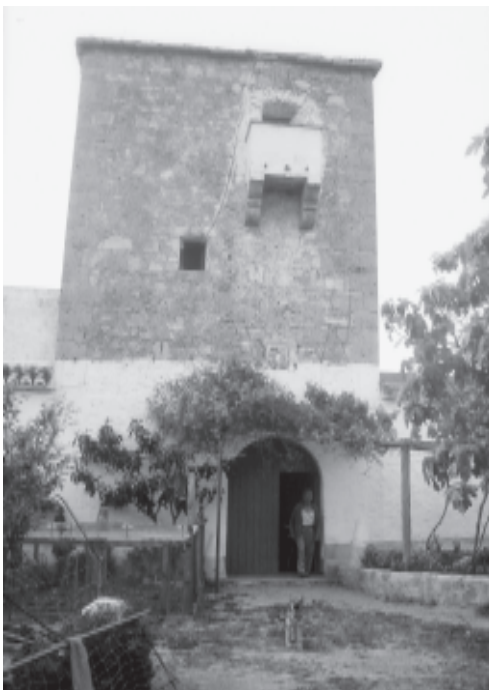
El recorregut d'aquesta zona és molt conegut, ja que es tracta dels voltants de la ciutat. Partirem del riu, de qualsevol pont, per exemple del pont de Ferro de la línia de ferrocarril València-Barcelona. Seguirem riu amunt fins trobar el terme de Petrés. Pel límit del terme, anirem a buscar la carretera N-234 Sagunt-Burgos i la seguirem fins trobar la cruïlla amb la N-340. Ens enfilarem cap a Sagunt i quan trobem el pont del ferrocarril d'Ojos Negros baixarem per trobar la línia de ferrocarril València-Barcelona. Seguint la via cap a la ciutat, passarem per l'estació i farem cap al pont sobre el Palància des d'on hem partit.

La zona inscrita conté 1313 fanecades de reg, majoritàriament de taronger, que reben les aigües dels motors de Figueroles, Blat i Llusar. Els camins més importants que la recorren són: el de l'Alqueria de Gausa, Lliria, Figueroles i els camins de servei de l'autopista A-7 i la N-234.

Les subpartides més conegudes són: Figueroles (creuada avui per la A-7), les Basses de la Pedrera, el Cementeri i l'ereta de la Mort. A l'oest de la ciutat, en la partida de Figueroles, en la muntanyeta de Pesta, es construí l'institut Clot del Moro, anomenat així perquè es troba prop del lloc d'aqueix nom en el riu Palància. Enfront de l'institut ha anat formant-se un desordenat barri de cases molt humils conegut com les Basses, perquè es troba en la falda de la lloma on s'ubiquen les basses de l'aigua potable de Sagunt.

Baixant de l'institut cap a la N-234, dalt de la sèquia de Gausa, hi ha un molí antic d'època medieval, que es coneix com el molí del Perric. En l'actualitat s'ha fet un desviament de les aigües abans d'on feien el salt del molí que serveix per a portar l'aigua a les basses reguladores del Sindicat de Regs.

Situats a les espatlles del Castell, no podem d'eixar d'esmentar la barbaritat que suposà l'explotació de pedra d'un entorn tan històric com aquest durant el franquisme i abans. La pedrera és un testimoni mut i al mateix temps eloqüent de la manca de cervell. Si continuem cap a la mar, trobarem les basses que arrepleguen les aigües reciclades en la depuradora mitjançant motors de bombeig. Entre les esmentades basses i les faldes del castell estan construïdes unes altres basses que recullen les aigües del canal Xúquer-Túria i que, mitjançant una depuradora potabilitzadora, dona servei a les necessitats d'aigua potable a Sagunt. Una miqueta més avant i front al pas del camí de Lliria sota el ferrocarril a Saragossa hi ha una cova de considerables dimensions que durant la Guerra Civil s'utilitzava per guardar mercaderies i efectes militars i que més recentment es destinà a cultivar xampinyó. A l'est d'aquí

Torre del molí de Gausa (o del Perric)

Foto: EVA VELA/MARC FERRI

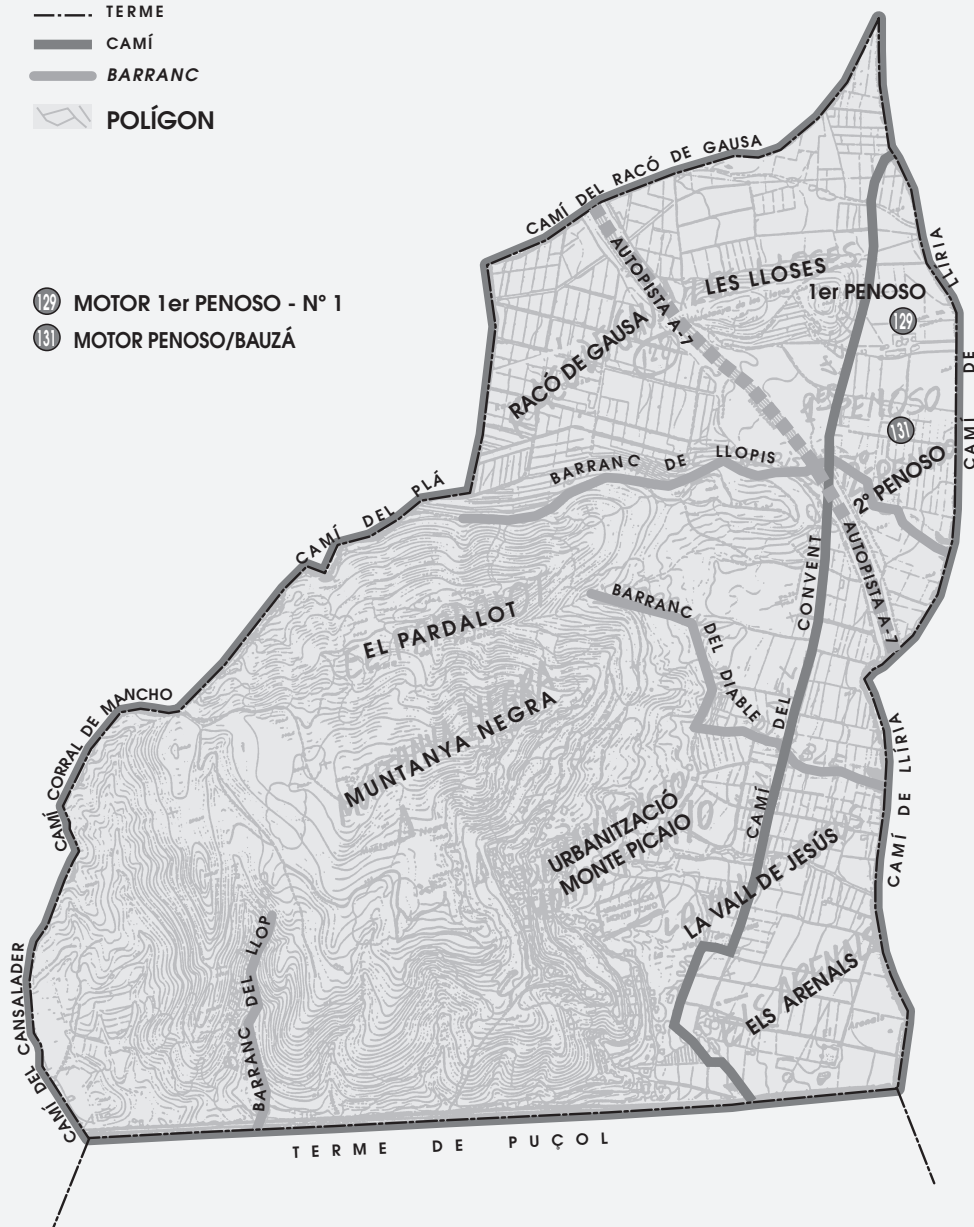
es trobava l'ereta de la Mort, lloc molt visitat pels xiquets ja que al seu voltant hi havien llidoners que proporcionaven el fruit dels llidons i el pinyol que llançaven amb estufadors fets de canyes primetes i verdes. Ben prop es troba el cementiri municipal de Sagunt Ciutat, que substituïm com hem dit als que es trobaven dins de la població.

Si fa no fa, hem descrit dues voltes concèntriques al poble, però n'hi ha una tercera, la més estreta, ja que no baixa de la muntanya. Començaria en el Teatre Romà. Seguiríem cap a l'oest, deixant arrere la penya Esvaradora, on els xiquets es deixaven caure ajudats de llanderols o sobre les soles de sabata. Passaríem pel Calvari, construït en el segle passat, tot i anant per la primera taula. Deixarem a l'esquerra el cantal Gros i a la dreta la Torreta i per les oliveres de Puro ascendiríem als Alts d'Annibal. A la dreta deixem la cova de la Monja i a l'esquerra un magnífic cantó dels anomenats murs cíclops. Voltarem el castell i ja cap a l'est passarem per vora dels tallats de la pedrera i arribarem als Tres Pouets. Amb certes dificultats vorejarem la vessant més inclinada de la muntanya i anirem a buscar el carrer del Calvari Vell que ens introduirà en el poble.

En el Cadastre la zona inscrita està registrada com polígons 47, 82, 83 i 84.

- - - TERME
 — CAMÍ
 — BARRANC
 POLÍGON

- 129 MOTOR 1er PENOSO - N° 1
 131 MOTOR PENOSO/BAUZÀ

Alqueria del Pinós. Coneguda per alqueria del Penoso. Foto: EVA VELA/MARC FERRI

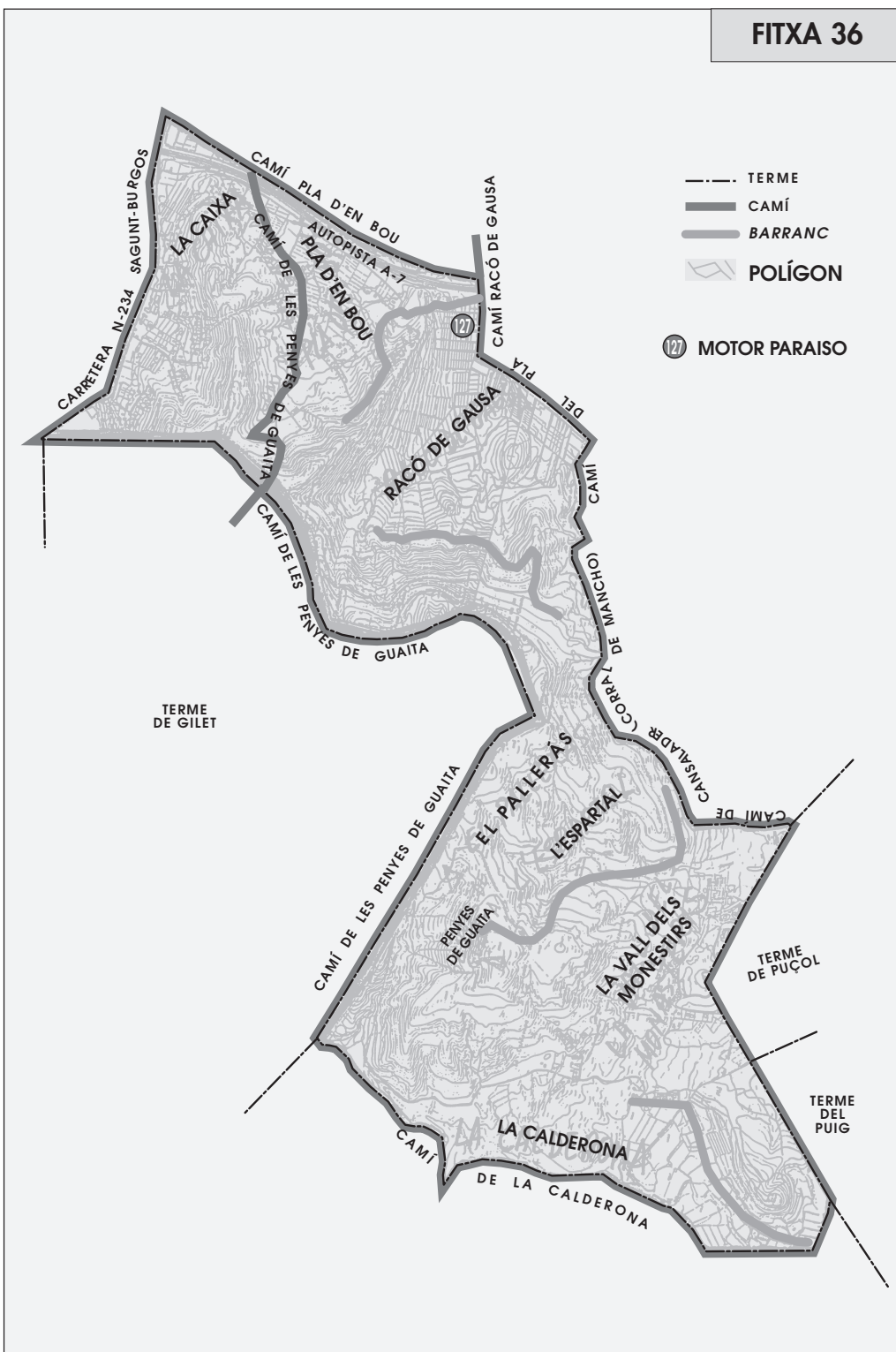
Per descriure la zona, ens traslladarem al límits dels terme de Puçol pel camí de Lliria mateixa. En arribar al final del terme, pujarem pel camí de la urbanització Monte Picaio fins trobar el camí de la Caseta del Cansalader i el del Corral de Manxo. Girarem a la dreta pel camí esmentat i farem cap al camí del Pla. Seguirem en direcció cap a Sagunt pel camí del Racó de Gausa i trobarem de nou el camí de Lliria. Girarem a la dreta i agafant la direcció de València arribarem al terme de Puçol.

La zona està ocupada per les subpartides de la vall de Jesús, els Arenals, muntanya Negra, Picaio, les Lloses, Primer Penoso, Segon Penoso i el Pardalot. L'alçada més important es troba en la muntanya Negra i és el Picaio amb 372 metres. Allí es troben el repetidor de televisió als 365 metres i el pic de la Creu. En aquesta muntanya es crien aliborsos, tramussos i figues paleres. Les aigües de pluja que cauen en aquest conjunt muntanyenc són canalitzades pels barrancs del Llop, del Diable i de Llopis. Altres muntanyetes menors són: el Pardalot amb 242 metres, Racó de Gausa amb 268 i la de les Lloses amb 89 metres.

Encara no farà uns cinquanta anys, en aquestes terres no hi havien tarongers, quan ara s'hi troben les transformacions més importants. Com a la zona no arriben les aigües de reg del Sindicat, es compta amb nombrosos pous, Motor del 1er Penoso nº 1, 2º Penoso/Bauzà, sent el de Fausto un dels més antics. Segons Fausto Llopis Caruana, net de qui féu el motor, la construcció del motor possibilità el desenvolupament de les terres de secà que aleshores anaven des dels Arenals i Mont Picaio fins al pla d'En Bou i terme de Petrés. En aquestes terres, l'industrial saguntí Ramon Sanchis Marco plantà els primers nespers de la varietat coneguda com japonesos. A banda dels camins particulars, són importants el del Convent i el de la urbanització Mont Picaio. La zona està creuada per l'autopista A-7.

Cal dir, encara que només siga per subratllar la relació de Sagunt i Puçol, que mentre l'Hotel de la urbanització Mont Picaio es troba en el terme de Sagunt, el casino pertany a Puçol. Una cosa semblant passa amb la urbanització els Monestirs.

La zona està registrada en el Cadastre en els polígons 42 i 43.

Eixirem de la carretera N-234 cap a València pel camí del pla d'En Bou, creuarem l'autopista i pel camí del Pla continuarem fins trobar els camins del Corral de Manxo i Caseta del Cansalader. En arribar a la ratlla del terme de Puçol, seguirem a la dreta fins passar pel terme del Puig. Trobarem el camí de la Calderona i girant de nou cap a la dreta, pel mateix camí farem cap al terme de Gilet. Pel límit arribarem a la carretera N-234, a la part de dalt de la urbanització la Pinada, i baixarem cap a Sagunt fins trobar el punt de partida, el camí del pla d'En Bou.

En la zona circumscrita trobarem les subpartides del Racó de Gausa, pla d'En Bou, la Caixa, el Palleràs, l'Espartal, la Calderona i la Vall dels Monestirs. Les muntanyes més importants són: la Lloma Llarga (197 metres), els Palleràs (379 metres), les Penyes de Guaita (399 metres) i l'Espartal (408 metres).

En ser terres de muntanya són pocs els camins que contenen, el més important és el camí de les Penyes de Guaita. Es tracta de zona de secà, si bé hi ha finques transformades en reg, la més coneguda és la del Racó de Gausa, propietat de la firma Pocel-lanes Lladró, de la qual ens hem referit en la descripció general de Gausa. Com dèiem en la fitxa anterior, aquestes finques originalment de secà reguen de motors particulars (Paraiso). Complementen els conreu: pinedes, garroferars, figuerars, oliverars i ametlerars.

Els barrancs que arrepleguen l'aigua de pluja són: el del Diable, el del Xinto, el del Llop i el de l'Espartal.

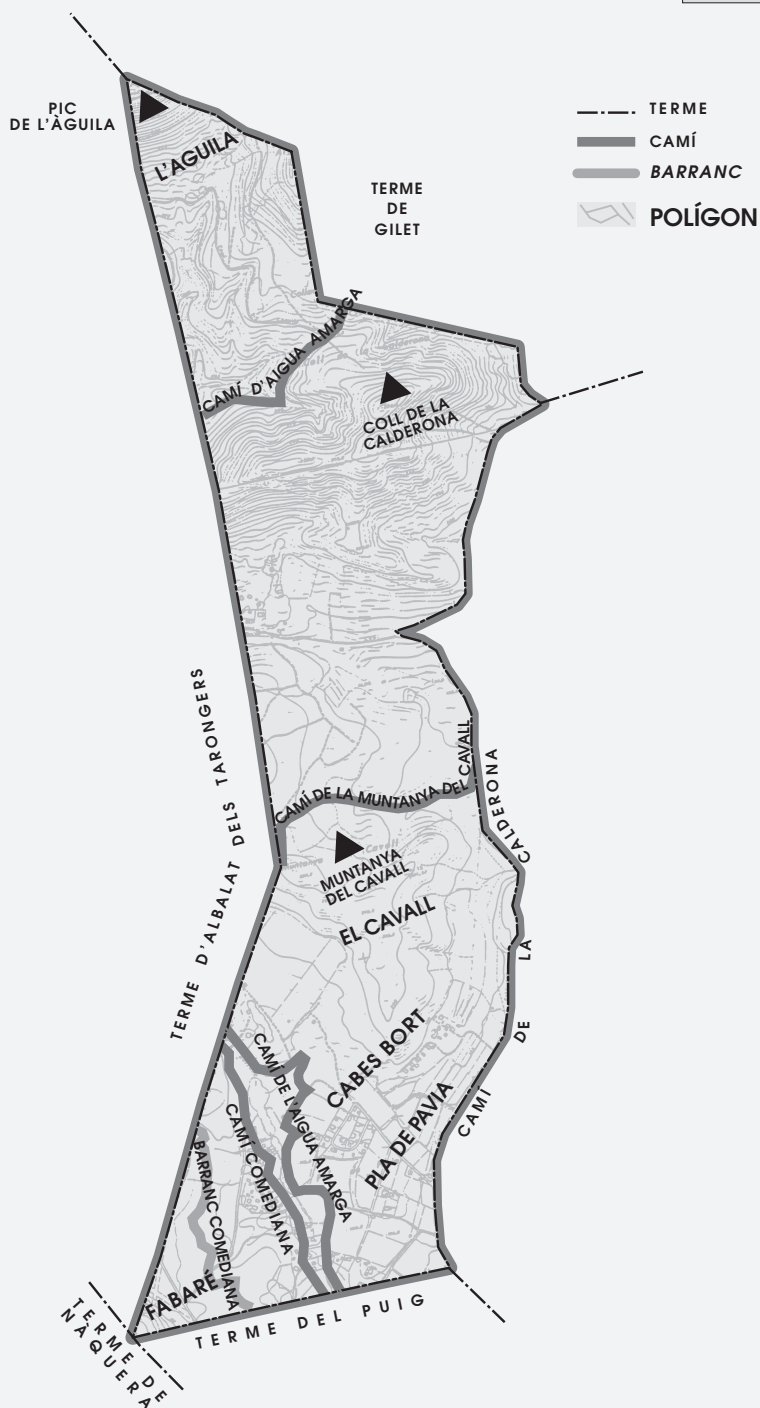
Racó de Gausa. Vista oest-est de la finca Lladró. Foto: PORCELANAS LLADRÓ

Racó de Gausa. Vista est-oest de la finca Lladró. Foto: PORCELANAS LLADRÓ

De la muntanya de la Lloma Llarga cal dir que l'autopista A-7 n'ha destruït una part. Al barranc del Diable hi ha balmes amb pintures rupestres, que ens demostren la seua ocupació almenys durant el neolític, i allí creix abundantment la murta, la planta que forma part de la festa del nostre país en l'acte conegut com *L'entrà la murta*.

Aquestes terres es troben registrades en el polígon 44 del Cadastre.

Serra Calderona. Barranc del Llop. Al fons urbanització *Los Monasterios*. Foto: A.E. AGRÓ

L'últim recorregut per les terres del nostre terme té lloc per la part més al sud-oest. Ens traslladarem a les terres altes de Gausa, on el camí de la Calderona toca el límit amb el terme del Puig i pujant-hi, trobarem el punt on es junten els termes de Nàquera i Albalat dels Tarongers. Seguint pel terme d'aquest últim poble farem cap a les terres de Gilet i per elles baixarem de nou fins trobar el camí de la Calderona. Tot seguit, pel mateix camí buscarem el terme del Puig. En aquesta zona tenim les subpartides de Pla de Pavia, Cabeç Bord, Favaré, el Cavall i l'Àguila, totes elles com hem dit dins de la Calderona.

En ser terres de secà hi trobarem molt pocs tarongers, però encara hi ha algun llaurador valent capaç de xirugar la pedra per tal de buscar terra i plantar arbres fruiters. Certament, abans del gran incendi de la Calderona, els pins, els garrofers i les oliveres eren els arbres majoritaris. El pi anomenat coscoll, en castellà "carrasco", té la particularitat de tindre molts nusos. Els camins més destacats són: el de la muntanya del Cavall, el de l'Aigua Amarga i el de la Comediana.

El coll de la Calderona (246 metres), el Cavall (237 metres) i el pic de l'Àguila (465 metres) són les elevacions més notables. Cal dir que a l'última muntanya esmentada es junten els límits dels termes d'Albalat, Gilet i Sagunt. Els barrancs de la Comediana i el de l'Aigua Amarga arrepleguen les aigües de pluja.

Abans d'acabar l'última fitxa d'aquest treball que ha descrit les terres del nostre municipi, i ja que ens trobem en la serra Calderona, recomanem a tots els mestres i pares de la nostra ciutat que porten l'alumnat i fills a veure el millor i més meravellós paratge de muntanya que tenim els saguntins. Durant la visita cal explicar-los la destrossa que feren els incendis als anys 80, les conseqüències nefastes del foc. Creiem que si les criatures estimen la natura i retenen aquestes imatges tan belles, quan siguen persones adultes ajudaran a que no es tornen a repetir barbaritats com les esdevingudes.

La zona descrita està registrada en els polígons 45 i 46.

Torreó al Grau Vell. Foto: PACO TORRIJOS

Restes arqueològiques front al torreó.
Foto: PACO TORRIJOS